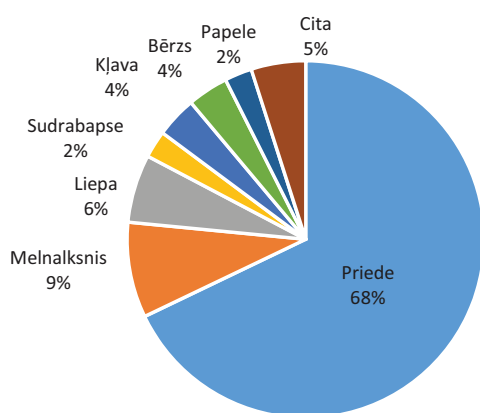


Vistu vanags *Accipiter gentilis* Rīgā

AIĢARS
KALVĀNS

Aizvien biežāk daudzas putnu sugas kā dzīvesvietu izvēlas pilsētu, tā ir vieta, kur iegūt barību un/vai ligzdot. Pie šādām sugām nu jau kādu laiku var pieskaitīt arī tādu izteiktu meža putnu sugu kā vistu vanags. Vistu vanags regulāri izmanto pilsētas kā barošanās vietu, jo šeit pieejama viegli nomedijama barība – galvenokārt mājas baloži. Medījoši vistu vanagi tiek novēroti daudzās Latvijas pilsētās, piemēram, Liepājā, Jelgavā, Ogrē, kā arī galvaspilsētā Rīgā. Daudzi no novērotajiem vanagiem pilsētās tikai medī un ligzdo ārpus pilsētas teritorijas. Taču Rīgā, nu jau vairāk nekā 30 gadu, vistu vanagi ir iemanījušies arī ligzdot.

Šajā rakstā apkopota informācija par vistu vanaga ligzdošanu Rīgas pilsētā un tās tuvākā apkārtnē, kā arī gredzenošanas dati.



I. attēls. Vistu vanaga ligzdas koku (n=85) sadalījums Rīgā.



Vistu vanaga *Accipiter gentilis* ligzda.
Foto: I. Deņisovs

Vēsture

Jau 19. gs. tiek norādīts, ka vistu vanags ligzdo Pierīgas mežos, kā arī regulāri tiek novērots medījam pilsētas teritorijā (Sawitzky 1899). Pirmā pierādītā ligzdošana Rīgas pilsētas teritorijā ir 1981. gadā, kad viens pāris mēģināja ligzdot Mežaparkā (Strazds 1983). Jau 10 gadus vēlāk, 20. gs. 90. gadu sākumā, kad šai sugai tika pievērsta pastiprināta uzmanība, Rīgā tika atrasta 41 teritorija un kopējais pāru skaits pilsētā un tās tuvākajā apkārtnē tika vērtēts 55–70 ligzdojoši pāri, ligzdošanas blīvums aptuveni 30 pāri uz 100 km² (Zacmanis 1995). Jau 20. gs. 90. gadu sākumā tika atzīmēti atsevišķi ligzdošanas gadījumi stipri urbanizētā vidē, piemēram, Viesturdārzā.

Sugas monitorings

Lai noskaidrotu, kāda ir situācija ar Rīgas pilsētas vistu vanagiem šobrīd, 2011. gadā autors uzsāka sugas monitoringu. Pirmais no darbiem bija pārbaudīt visas zināmās vēsturiskās teritorijas un piemērotos biotopus. Savukārt nākamais solis ir regulāri pārbaudīt apdzīvotās teritorijas un

noteikt ligzdošanas sekmes, un sekot sugas stāvoklim.

Laika posmā no 2011. gada līdz 2014. gadam tika pārbaudītas 43 vēsturiskās un 10 potenciālās vistu vanaga teritorijas. Lielākajā daļā no pārbaudītajām teritorijām tika konstatētas apdzīvotas ligzdas. Uz šo brīdi ir zināmas 46 teritorijas, kurās vismaz vienu reizi laika posmā no 2011. gada līdz 2014. gadam tika konstatētas apdzīvotas ligzdas. Tīs no šīm teritorijām bija ārpus Rīgas pilsētas – aptuveni 1 km no robežas. Kopējais ligzdojošo pāru skaits patlaban varētu būt tāds pats kā 20. gs. 90. gadu sākumā – vismaz 50 pāru Rīgas pilsētas teritorijā un aptuveni 20 tās tuvākajā apkārtnē.

Vistu vanagu ligzdas Rīgas teritorijā atrodas ļoti dažādos biotopos ar dažādu urbanizācijas pakāpi. Vanagi Rīgā ligzdo, sākot no maz urbanizētas vides (nomaļos meža masīvos, kurus reti apmeklē cilvēki un kur ligzdošanas apstākļi ir līdzīgi ārpus pilsētas esošajiem) līdz pat ļoti urbanizētai videi (parki, kapsētas,

dzīvojamo māju pagalmi, kur ir ļoti liela cilvēku plūsma). Pie ļoti urbanizētas vides varētu pieskaitīt tādas vistu vanagu teritorijas kā, piemēram, Kronvalda parks, Viesturdārzs, Grīziņkalns, Dzegužkalns, Zasulauks. Taču lielāko daļu teritoriju varētu kvalificēt kā vidēji urbanizētu vidi – meža masīvi, kurus bieži apmeklē cilvēki un kur ligzdas atrodas tuvu ielām un celtnēm, piemēram, Biķernieku mežs, Mežaparks, Šampētera mežs, Anniņmuižas parks.

Savu ligzdu vistu vanagi mēdz būt dažādu sugu kokos, bet galvenokārt tā ir priede (1. attēls). Tas droši vien saistīts ar to, ka Rīgas pilsētā pārsvarā ir priežu meži, turklāt pamatā pāraugušas audzes, kur netrūkst piemērotu koku. Neatkarīgi no koka augstuma parasti ligzda tiek vīta augstāk par 2/3 no koka garuma, līdz ar to tā var būt no 5 m augstumā blīznā (Pļavnieki) līdz pat 20 m augstumā priedē (Biķernieku mežs).

Neatkarīgi no laikapstākļiem (sniega segas biezuma vai gaisa temperatūras) vistu vanags Rīgā sāk ligzdot vidēji par vienu nedēļu ātrāk nekā citur Latvijā. Pirmās olas ligzdā tiek iedētas jau aprīļa sākumā, un mazuli lidspēju sasniedz jau jūnija vidū (Денисов 2012).

Ligzdošanas sekmes 20. gs. 90. gadu sākumā vistu vanagam Rīgā bija vidēji 3,28 mazuli sekmīgā ligzdā. Savukārt pēdējos gados ligzdošanas sekmes ir nedaudz augstākas – vidēji 3,41 mazulis uz sekmīgu ligzdu. Turklāt 2012. gadā bija izcili labas ligzdošanas sekmes – 3,67 mazuli sekmīgā ligzdā (1. tabula). Par ļoti labām ligzdošanas sekmēm Rīgā liecina arī tas, ka katru gadu gadās ligzda ar pieciem mazuļiem, kas vispār ir ļoti reti šai sugai. Vairākās Eiropas valstīs novērots, ka ligzdo-



2. attēls. Apgredzenots vistu vanaga mazulis.

Foto: I. Denisovs

šanas sekmes pilsētās vai to tuvumā ir labākas nekā īpaņiem, kas ligzdo tālu no pilsētām. Tas tiek skaidrots, ka pilsētās ir vieglāk pieejama barība (Rutz *et al.* 2006; Solonen 2008). Domājams, ka līdzīga situācija ir arī Latvijā, bet šajā virzienā vēl nepieciešami pētījumi.

Gredzenošana un atradumi

Pirmie mazuli Rīgas teritorijā tika apgredzenoti 1986. gadā. Kopā no 1986. līdz 2014. gadam apgredzenoti 303 vistu vanaga mazuli. Lielākā daļa no putniem apgredzenoti laika posmā no 2011. līdz 2014. gadam – 199. Lielākais apgredzenoto putnu skaits viena gada laikā ir 2014. gadā – 62.

2014. gadā tika uzsākta mazuļu gredzenošana arī ar krāsainajiem gredzeniem. Uz vienas kājas tika likts metāla gredzens, savukārt uz otras

kājas – melns plastmasas gredzens ar baltu numuru – burtu un diviem cipariem (2. attēls).

Līdz 2014. gada beigām bija zināmas 24 kontroles vai atradumi no Rīgā gredzenotajiem putniem (Latvijas Gredzenošanas centra dati). Tālākais atradums ir 251 km – 1991. gada maijā kā mazulis gredzenots Imantā un 1995. gada martā noķerts ievainots Krievijā, Pleskavas apgabalā, Palkino. Pavisam tikai divi Rīgā gredzenotie vistu vanaga mazuli atrasti tālāk par 20 km. Vidējais attālums atradumiem ir tikai 23,1 km, bet, ja neņem vērā tos divus tālākos atradumus, tad vidējais attālums ir tikai 8,6 km. Ja salīdzina šos datus ar ārpus Rīgas gredzenoto putnu atradumiem, tad redzams, ka gan maksimālais, gan vidējais attālums ir ievērojami mazāks. Maksimālais attālums ārpus Rīgas gredzenotajiem mazuļiem ir 776 km (Vācijā) un vidējais attālums ir 90 km (Latvijas Gredzenošanas centra dati).

Kaut arī pilsētas vistu vanagi ir droši, tie visbiežāk nepielaiž cilvēku tik tuvu, lai metāla gredzens būtu viegli nolasāms. Līdz ar to praktiski

1. tabula. Vistu vanaga ligzdošanas sekmes Rīgā un tās tuvumā

Gads	2011	2012	2013	2014
Ligzdas ar mazuļiem	18	12	13	21
Mazuļu skaits sekmīgā ligzdā	3,33	3,67	3,31	3,33



Vistu vanags, pieaudzis putns.

Foto: A. Krusts / agriskrusts.lv

visi vistu vanagu atradumi saistīti ar putnu nokļūšanu cilvēku rokās – atrastie putni bija vai nu gājuši bojā, vai ievainoti. Tikai pēdējos gados, izmantojot labu fototehniku, ir iespējams gredzenus nolasīt arī dzīviem putniem. Domājams, ka labus rezultātus dos arī krāsaino gredzenu lietošana. Tāpēc autors aicina pievērst uzmanību Rīgas vistu vanagiem un tos fotografēt.

Sugas ietekmējošie faktori

Vistu vanagu pilsētā ietekmē pārsvarā citi faktori nekā mežos ligzdojošos. Pilsētas vanagus neapdraud cilvēka radītie traucējumi ligzdošanas sezonā, jo pie tiem putni ir pieraduši. Grūti pateikt, vai tīša vajāšana (šaušana, ligzdu postīšana) ir nozīmīgs negatīvs faktors pilsētā ligzdošajiem vanagiem, jo pēdējos gados ir zināmi tikai atsevišķi šādi gadījumi. Savukārt putnu savainošanās vai aiziešana bojā, saduroties ar stiklu vai citām cilvēka radītām konstrukcijām, gan varētu būt samērā nozīmīgs faktors, par ko liecina gredzenošanas atradumi. Šādi gadījumi vairāk raksturīgi jaunajiem putniem, kas vēl nav apguvuši medību prasmes tik labi. Vēl viens negatīvs faktors ir arī mežaudžu kopšana, kas pēdējos gados iet plašumā Rīgas pilsētā. Ja šāda saimnieciskā darbība notiek ligzdošanas sezonā, it īpaši sezonas sākumā, tā var negatīvi ietekmēt ligzdošanas sekmes.

Turpmākie pētījumi

Galvenais monitoringa uzdevums ir sekot līdzi sugas stāvoklim Rīgā un salīdzināt to ar stāvokli visā Latvijā. Kopš tiek izmantoti krāsainie kāju gredzeni, ir cerība vairāk uzzināt par vistu vanagu natālo dispersiju.

Ja ir vēlme iesaistīties aktivitātēs, kā jaunu teritoriju meklēšana, ligzdu pārbaudes un citos darbos saistībā ar vistu vanagiem Rīgā, lūdzu sazinieties ar autoru!

Pateicības

Vislielāko pateicību autors izsaka Arnim Zacmanim par apjomīgas un nozīmīgas informācijas sniegšanu gan par Rīgas vistu vanagiem, gan par sugas bioloģiju kopumā. Autors izsaka lielu pateicību visiem, kas sniedza nozīmīgu informāciju par vistu vanaga novērojumiem, kā arī kopā ar autoru piedalījās ligzdu pārbaudēs, īpaši – Ainim Platajam, Aivaram Petriņam, Andrim Avotiņam, Andrim Dekantam, Igoram Deņisovam, Kārlim Samam, Markam Kazusam, Otaram Opermanim un Ruslanam Matrozim. Paldies arī Latvijas Gredzenošanas centra vadītājam Jurim Kazubiernim par sniegto informāciju.

Autora adrese:
raptor_cr@inbox.lv

Summary

The Northern Goshawk in Riga /Aigars Kalvāns/

The first Northern Goshawk nest was found in Riga in 1981. After more than 30 years, the number of breeding pairs in Riga has increased significantly and reached approximately 50 pairs. During the period from 2011 to 2014, 46 Goshawk territories (defined by identifying an occupied nest at least once) were found. The nesting success of the Northern Goshawk in Riga is on average 3.41 nestlings per successful nest. Hawk nests are in different habitats in the city, even the very urban - parks and cemeteries. Most of the nest trees were pine – 68% of all cases. In Riga 303 Hawk nestlings (during the period 1986–2014) were ringed of which 24 were recovered at an average distance of 23.1 km. Since 2014, birds have been ringed with black coloured rings with white numbers.

Literatūra

- Rutz C., Bijlsma R.G., Marquiss M., Kenward R.E. 2006. Population limitation in the Northern Goshawk in Europe: A review with case studies. *Studies in Avian Biology* 31: 158–197.
- Sawitzky W. 1899. Beiträge zur Kenntnis der Baltischen Ornithologie. Die Vogelwelt der Stadt Riga und Umgegend. *Korresp. Bl. Naturf.-Ver. Riga. Bd. 62*: 191–218.
- Solonen T. 2008. Larger broods in the Northern Goshawk *Accipiter gentilis* near urban areas in southern Finland. *Ornis Fennica* 85: 118–125.
- Strazds M. 1983. Rīgas pilsētas ornitofauna. Diplomdarbs. P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte Bioloģijas fakultāte. Rīga.
- Zacmanis A. 1995. Izmaiņas vistvanaga (*Accipiter gentilis* L.) populācijā Rīgā un tās apkārtnē. Bakalaura darbs. LU Bioloģijas fakultāte. Rīga. 43.lpp.
- Денисов И. 2012. О биологии ястреба-тетеревятника в Риге. Хищные птицы и совы в зоопарках и питомниках. Вып. 21., - М.: Московский зоопарк. 99–106.